

**ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՎԱԾԱԾՆԻ ՄՇՏԱԿՈՒՄՈՒԹՅԱՆ ՊԱՂԱՓԱՐԸ
ՀԱՅՐԱՄՈՐՐ ՎԵՐԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ.
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԿՆԱՐԿ¹**

Հայոց Եկեղեցու աստվածաբանական ավանդույթի մեջ Սբ. Մարիամ Աստվածածնի կերպարի աստվածաբանական արժեւորումն սկսվել է քրիստոսաբանական ավանդույթի զարգացմանը զուգընթաց՝ սերտորեն շաղկապված լինելով մեկմեկու²։ Այս գործընթացը լիովին համահունչ էր Տիրամոր վերաբերյալ վաղ շրջանի համաքրիստոնեական ընկալմանը։ Հայ իրականության մեջ Մարիամ Աստվածածնի կերպարը դավանաբանական հստակություն է ձեռք բերել հայ աստվածաբանական մտքի սաղմնավորմանն ու զարգացմանը զուգընթաց, ինչպես նախքան գրերի գյուտը՝ հունարեն եւ ասորերեն մատենագրությամբ, այդպես էլ եւ առավելաբար՝ գրերի գյուտից ու թարգմանական եւ ինքնուրույն գրականության ստեղծումից հետո, երբ հայ աստվածաբանական միտքը հետզհետե սկսեց համաքաջ ընթանալ վաղ քրիստոնեության անաղարտ դավանանքի ձեւավորմանն ու զարգացմանը։ Աստվածաշնչյան մեկնության ու մեկնաբանության, քրիստոնեական հայրաբանական ճշմարիտ ավանդության կրողը հանդիսանալով՝ Հայ Եկեղեցին ու մատենագիրներն իրենց երկերում արտացոլել են քրիստոնեության ստույգ եւ անաղարտ այդ վարդապետությունը։

Հայ մատենագրության մեջ Սուրբ Աստվածածնի կերպարի վերաբերյալ հետաքրքրությունը դրսեւորվում է Տիրամորը ձոնված թարգմանական եւ ինքնուրույն գրականության գոհարներով, որոնք երեք հարյուրից ավելի են³։ Այսուհանդերձ, նախեւառաջ հարկ է հատուկ անդրադարձ

¹* Ստացվել է՝ 4.04.2024, գրախոսվել է՝ 5.05.2024: Էլ. հասցե՝ gevorg.karapetian@mail.ru:

² Տէն Թ.՝ ՏԱՍՆԱՊԵՏԵԱՆ, Մարիամ հայ ուղղափառ եկեղեցւոյ նժարին մէջ, Անթիլիաս, 1996, էջ 23:

³ Խոսքն Աստվածածնին վերաբերող հայերեն գրականության մասին է, տէն Թ.՝ ՏԱՍՆԱՊԵՏԵԱՆ, Աստուածածնի մասին, Յուդակ Ս. Աստուածածնի վերաբերեալ հայ ճառերու, Անթիլիաս, 1996, էջ 334–383:

ունենալ հայրաբանական մարեմաբանության «սկզբնաղբյուրներին»՝ Սուրբ Աստվածածնի կերպարի վերաբերյալ համակողմանի պատկերացում կազմելու համար:

Սուրբ Աստվածածնի վերաբերյալ դավանաբանական-վարդապետական գլխավոր հիմնադրույթը Տիրամոր կուսույթյունն էր՝ թե՛ մինչև Հիսուս Քրիստոսի ծնունդը եւ թե՛ Փրկչի ծնունդից հետո (սույն հիմնադրույթը մարեմաբանության մեջ հայտնի է «մշտակուսույթուն» կամ «մշտնջենավոր կուսույթուն» եզրույթով): Սուրբ Մարիամ Աստվածածնի վերաբերյալ կիրառվող հունարեն «ἀει παρθενος» – «ընդմիշտ կույս» հասկացությունը թվագրվում է Դ. դարով: Այս ուսմունքը պաշտոնապես ընդունվել է 389 թ. Միլանի ժողովում՝ հաստատելով Եկեղեցու այն դարավոր աներկբա համոզումը, որ Մարիամն իսկապես եւ մշտապես կույս էր՝ նույնիսկ Աստծու մարդեղացած Որդուն ծնելու ժամանակ: Դա նշանակում է, որ Մարիամն ընդմիշտ Կույս էր իր ողջ կյանքի ընթացքում, եւ կենսաբանորեն Հիսուսին հղացավ ու ծնեց գերբնական եւ մարդու սահմանափակ ուղեղին անհասանելի եղանակով: Քրիստոսի ծնունդը չխախտեց Իր Մոր կուսական ամբողջականությունը, այլ՝ սրբացրեց այն: Սուրբ Իգնատիոս Անտիոքացին այդ մասին գրում է. «Այս աշխարհի իշխանը չհասկացավ Մարիամի կուսությունը, նրա որդեծնությունը, նաեւ Տիրոջ մահը. ցնցող խորհուրդներ, որ կատարվեցին Աստծու լուսության մեջ»⁴:

Կղեմես Աղեքսանդրացին (+231) եւս խոսում է Մարիամի աստվածային մայրության եւ մշտնջենական կուսության մասին՝ ոչ միայն Հիսուսի ծննդից առաջ, այլեւ՝ ծննդից հետո: Երբ նա մեկնում է Հայտնության գրքի ԺԲ. գլուխը՝ հանգում է այն եզրակացության, որ այնտեղ նկարագրված Սուրբ Կույս Մարիամի կերպարի միջոցով գծագրվում է քրիստոնյաների Մայրը հանդիսացող Սուրբ Եկեղեցու դիմագիծը: Այդպիսով Մարիամ Աստվածածինն առաջին անգամ ընկալվում է որպես Եկեղեցի⁵:

Որոգիներսի հեղինակած եւ միայն լատիներեն թարգմանությամբ հայտնի մեկնություններում ավանդաբար խոսվում է Մարիամ Աստվածածնի աստվածաշնորհ կուսության մասին՝ ինչպես մինչև հղիանալը, այդպես նաեւ՝ Հիսուսին ծնելուց հետո: Հենց Որոգիներսն է առաջին ան-

⁴ Տե՛ս <https://mashtoz.org/Գրադարան/մարեմական>, 15.10.2024 թ.

⁵ Հ. ՔՅՈՍԵՅԱՆ, Ա. ՂԱԶԱՐՅԱՆ, Ա. ԱՐԵՒԵԱՏՅԱՆ, Վ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ, Մարիամ Աստվածածին. տե՛ս «Քրիստոնյա Հայաստան» հանրագիտարան, Երեւան, 2002, էջ 702:

գամ գործածել «ΘΕΟΤΟΝΚΟΣ» («Աստվածածին») եզրույթը: Որոգիներեն է առաջ քաշել Մարիամի՝ կանանց վանականության (կուսակրոնության) գլուխն ու օրինակը լինելու գաղափարը: Իսկ ահա Հիպոդղիտոս Բոստրացին էլ «Հակոբի օրհնությունները» եւ «Ընդդեմ Բերոնիմոսի» գրվածքներում անդրադարձել է Աստվածածնի կուսության մասին թեմաներին եւ Սուրբ Մարիամին կոչել է «Ամենասրբունի միշտ Կույս Մարիամ»⁶:

Աստվածածնի մշտակուսության վերաբերյալ Սուրբ Բարսեղ Կեսարացին ասում է. «Եւ մի՛ ոք ի հրէական խուլութիւնսն կործանեցի, որք ասէն թէ ոչ կոյս, այլ երիտասարդունի ասացաւ ի մարգարէէն: Քանզի «ահա, ասէ, երիտասարդունի յղացի եւ ծնցի Որդի» (Ես. է. 14): Նախ զի՝ քան զամենայն ինչ անբանագոյն լինի առ ի Տեառնէ փոխանակ նշանի տուեալն, վասն զի հասարակաց է, եւ յամենայն բնութենէ լինել խոստովանեալ թուի: Քանզի զի՛նչ ասէ մարգարէն՝ «եւ յաւել Տէր խաւսել ընդ Աքագու եւ ասէ՝ խնդրեա՛ դու քեզ նշան ի Տեառնէ Աստուծոյ քումմէ ի խորութեան կամ ի բարձրութեան: Եւ ասէ Աքագ. «Ո՛չ խնդրեցից եւ ո՛չ փորձեցից զՏէր» (Ես. է. 10–12)... Մի եւ նոյն կին եւ կոյս, եւ մայր, եւ ի սրբութեան կուսութեանն մնալով, եւ զորդեծնութեան աւրհնութիւն ժառանգելով: Բայց եթէ ոմանք ի թարգմանչացն զբերայական բարբառն փոխանակ «կուսի երիտասարդունի» արտադրեցին, ոչինչ վնասի ի բանէդ: Վասն զի գտաք ի սովորութեան Գրոց փոխանակ կուսի երիտասարդունի առեալ, որպէս եւ յերկրորդ Օւրէնսն ասէ՝ «եթէ ոք գտցէ երիտասարդունի կոյս, որ ոչ խաւսեցեալ առն, եւ բռնաբար ննջեսցէ ընդ նմա եւ գտցի, տացէ այրն, որ ննջեսցէ ընդ նմա եւ գտցի, տացէ այրն, որ ննջեսցն ընդ նմա, յիսուն երկդրամեան հար երիտասարդունոյն» (հմմտ. Բ. Օր. ԻԲ. 28–29)⁷:

Քանի որ Սուրբ Աստվածածնի «մշտնջենավոր կուսության» վերաբերյալ հավաստումը սնվում է աստվածաշնչյան ակունքներից, որոնք, ի դեպ, կազմում են հայ մատենագրության մեջ մարեմաբանական հայացքների ձեւավորման հիմնական առանցքը, ապա հարկ է մասնավոր եւ մանրակրկիտ անդրադարձ կատարել Մարիամին տրված Ավետիսի դրվագի մեկնությանը:

⁶ Հ. ՔՅՈՍԵՅԱՆ, Ա. ՂԱԶԱՐՅԱՆ, Ա. ԱՐԵՒՇԱՅԱՆ, Վ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ, Մարիամ Աստվածածին. տէս «Քրիստոնյա Հայաստան» հանրագիտարան, Հայկական հանրագիտարան հրատ., Երեւան 2002, էջ 703–704, հմմտ <https://hycatholic.ru/հայրագիտարան/ձ–յ/>:

⁷ Ս. ԲԱՐՍԵՂ ԿԵՍԱՐԱՅԻ, Գիրք պահոց, աշխտ.՝ Կիմ Մուրադյանի, Երեւան, 2008, էջ 275–276:

Ինչպես արդեն նշվեց՝ թե՛ համաքրիստոնեական եւ թե՛ հայ մարեմաբանության մեջ Սուրբ Կույս Մարիամի հավիտենական կուսության հիմնադրույթը խարսխվում է սուրբգրային հենքին: Ահա թե ինչու է՛ համաքրիստոնեական, է՛ Հայոց սուրբ հայրերը, խոսելով Աստվածամոր հավիտենական կուսության մասին, վկայակոչում են՝ Եզեկիելի մարգարեության հինկտակարանյան հետեւյալ հատվածը. «Այդ դուռն փակեալ կացցէ՝ եւ մի՛ բացցի՝ եւ մի՛ ոք անցցէ ընդ դա, զի Տէր Աստուած Իսրայէլի մտցէ ընդ դա. եւ եղիցի փակեալ: Քանզի առաջնորդ իշխանն նա՛ նստցի ի դմա ուտել հաց առաջի Տեառն» (Եզեկ. ԽԴ. 2–3):

Իսկ ահա Աստվածամոր կուսության վերաբերյալ հրեշտակի Ավետահունչ խոսքերը դարձյալ հինկտակարանյան-մարգարեական հետեւյալ կանխասացության արծարծումն էին. «Ահա կույսն յղասցի՝ եւ ծնցի որդի, եւ կոչեսցեն զանունն նորա Եմմանուէլ» (Ես. է. 14) ... «զի մանուկ ծնաւ մեր, որդի տուաւ մեզ, որոյ իշխանութիւն իւր եղեւ ի վերայ ուսոց իւրոց. եւ անուն կոչեցաւ նմա հրեշտակ մեծի խորհրդոյ. սքանչելի խորհրդակից. Աստուած. հզաւոր. իշխան. հայր հանդերձելոյ աշխարհին: Եւ ես ածից զխաղաղութիւն ի վերայ իշխանաց նորա, եւ առողջութիւն նմա. մեծ է իշխանութիւնն նորա, եւ խաղաղութեանն նորա չիք սահման: Յաթոռն Դաւթի նստցի, եւ զարքայութիւնն նորա յաջողեսցէ. եւ զաւրացուցէ զնա իրաւամբք եւ արդարութեամբ, յայսմ հետէ եւ յաւիտեանս ժամանակաց» (Ես. Թ. 6–7): Հավանաբար հրեշտակն այս մարգարեության վերջին տողերն է մեջբերել՝ ս. Կույսին Տիրոջ ծննդյան ավետիսը տալիս:

Այստեղ հարկ ենք համարում անդրադարձ կատարել Աստվածածնին բնորոշող վերոնշյալ «Կույս» եզրույթի նախապատմությանը, քանի որ այս եզրույթը բազմակի կիրառություն ունի նաեւ Հայ մատենագրական երկերում ու ժողովածուներում:

Այսպիսով՝ Դ. դարի աստվածաբանական մտքի նվաճումների շարքում մեծագույնը, թերեւս, Նիկիական հավատքի հաղթանակն էր արիոսականության նկատմամբ⁸: Դեռեւս Դ. դարի երկրորդ կեսին այս խնդրի ակունքներում կանգնեց Ապողինար Լավողիկեցին՝ ժխտելով մարդկային մարմնացած Բանի մեջ մարդկային գոյի լիարժեքությունը եւ եռամասնյա՝ մարմին, հոգի, միտք լինելը: Ապողինարի կարծիքով՝ Քրիստոսի մեջ

⁸ Տե՛ս ԻՈՂԱՆ ԱՎԱԳԵՐԵՑ ՄԵՅՆԵԳՈՐՔ, Ներածություն հայրախոսական աստվածաբանության, Ս. էջմիածին, 2013, էջ 387:

մարդկային մտքի տեղն զբաղեցրել է Բանը՝ միավորվելով ոգեղինացած մարմնին: Այստեղ նա տարբերակում է «մարմնավորում» եւ «մարդացում» հասկացությունները՝ պնդելով, որ Քրիստոս մարմնացել է, եւ ոչ թե՝ մարդացել⁹ մեր փրկության համար: Այդ դեպքում, սակայն, հարցականի տակ էր դրվում ո՛չ ավել, ո՛չ պակաս՝ մարդկության փրկությունը:

Այստեղ արդեն, երբ հարցն առնչվում է «պատմական Հիսուսի» անձին, աստվածաբանական մտքի երկնականամարում շողշողում են Գրիգոր Նյուսացին եւ Գրիգոր Աստվածաբանը՝ սահմանելով Քրիստոսին որպէս «մի յերկուց»: Սակայն ինչպէս էին Քրիստոսի մեջ միավորվում այդ «երկուս»-ը, ինչպէս էր հնարավոր, որ հրեա Կուչսից ծնված մի մարդ, որը քաղցում էր, ծարավում, որ եւ անարգ մահով խաչվեց Խաչափայտի վրա, միաժամանակ նաեւ Աստված եւ Աստվածորդի լիներ:

Քրիստոսի մեջ Աստծու եւ մարդու միավորման այս թնշուկը, ապողինարիզմի հետեւորդներից սկսյալ, անհանգստացնում էր ամենքին՝ փոթորկելով ժամանակի աստվածաբանական միտքը: Ահա այդժամ է, որ սկսում են ի հայտ գալ ապողինարիզմին հակառակ ծայրահեղությունները¹⁰ եւ ահա այդժամ է, որ աստվածաբանների հայացքը կանգ է առնում Քրիստոսին լույս աշխարհ բերած Սրբուհի Կուչսի՝ Մարիամ Աստվածածնի խորհրդի վրա:

Ե. դարի հայ մատենագրության մեջ բազմիցս հիշատակված «Կուչս» եզրույթը, որի թարգմանությունն ինքնին խնդրահարույց էր՝ եզրույթի հրեական ընկալման համապատկերում¹¹, ժամանակային այս միջանկյալ հանգրվանում (երբ համընդհանուր խառնաշփոթի պայմաններում դեռեւս դավանաբանական միանշանակ որոշում չկար, ասել է թե՝ մինչեփեսոսյան թոհուբոհն էր տիրում) լիովին պարփակում էր Աստվածածնի վերաբերյալ հայ աստվածաբանական մտքի որդեգրած հստակ դիրքորո-

⁹ Տէս Հ. ՔՅՈՍԵՅԱՆ, Եկեղեցու հայրեր, վարդապետներ (IV–VIII դդ.), Բ. լրամշակված հրատ., Երեւան, 2020, էջ 13–14:

¹⁰ Խոսքն Անտիոքյան դպրոցի ներկայացուցիչներ Դիոդորոս Տարսոնացու եւ Թեոդորոս Մոփսուեստացու ուսմունքի մասին է, որն էլ հետագայում դարձավ նեստորականության գաղափարական ակունքը:

¹¹ Եբրայեցերեն «աղաղամա» բառը Յոթանասնից թարգմանիչները փոխադրեցին «կուչս» – «պարթենոս» բառով, մինչդեռ Ակյուղասն ու Սիմաքոսը թարգմանեցին «օրիորդ» կամ «մանկամարդ», ինչպէս ասվում է Ստեփանոս Մյունեցու մեկնության համապատասխան հատվածում. տէս ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՍՅՈՒՆԵՅԻ, Չորս Ավետարանների համառոտ մեկնությունը, աշխհ. թրգմ. Վ. դպիր Դազարյանը, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 1997, էջ 24:

շումը՝ Մարիամը կույս էր, ումից ծնվեց եւ լույս աշխարհ եկավ աշխարհի Փրկիչը: Կույսից ծնված Փրկչի մասին զուգահեռներն ու շեշտադրումները, նախքան Եփեսոսի տիեզերաժողովն ընկած ժամանակամիջոցում, լավագույնս արտահայտված են նիկիա-կոստանդնուպոլսյան հանգանակում, ուր եւս, ի թիվս այլոց, ընդգծվում է Աստվածորդու՝ Սուրբ Հոգուց եւ Կույս Մարիամից ծնված լինելու հանգամանքը:

Սուրբ Աստվածածնին տրված այս «Կույս» պատվանունի վերաբերյալ դիտարկելի են մի շարք աստվածաբանական հնչերանգներ, որոնք ներկայացնում ենք ստորեւ: Տիրամոր կուսույթյան վերաբերյալ առաջին անդրադարձին մեզ մղում է հենց սուրբգրային շարադրանքը: Մատթեոսի Ավետարանի սկզբում կարդում ենք. «Եւ մինչ դեռ նա զայս ածէր զմտաւ, ահա հրեշտակ Տեառն ի տեսեան՝ երեւեցաւ նմա՝ եւ ասէ. «Յովսէփ որդի Դավթի, մի՛ երկնչիր առնուլ առ քեզ զՄարիամ կին քո, քանզի որ ի նմայն ծնեալ է՝ ի Հոգւոյն սրբոյ է» (Մատթ. Ա. 20): Սուրբ Կույսի մասին Հովսէփին ասված «կին քո» արտահայտությունը կամ առհասարակ Տիրամոր վերաբերությունը «կին» բառի գործածությունը միանգամայն հասկանալիորեն առաջացնում է հարցեր, որոնք կարոտ են պատասխանի:

Հարկ է գիտենալ, որ աստվածաշնչյան ընկալումներում «կին» բառով կոչում էին ցանկացած նշանված կնոջ՝ անմիջապես նշանադրությունից հետո: Հովսէփին ուղղված հրեշտակի խոսքը մեկնելով՝ սուրբ Հովհան Ոսկեբերանն ասում է. «Այստեղ հրեշտակը նշանվածին կոչում է «կին», ինչպես Սուրբ Գիրքը նշանված զույգին նախքան ամուսնությունը կոչում էր «այր եւ կին»: Սուրբ Հովհան Ոսկեբերանը նաեւ հավելում է. «Ինչ է նշանակում «վերցրու նրան քեզ մոտ» արտահայտությունը: Նշանակում է՝ պահիր նրան քո տանը.... իբրեւ Աստծուց եւ ոչ թե նրա ծնողներից քեզ հանձնված մեկի: Նա քեզ է հանձնվել ոչ թե նրա հետ ամուսնության համար, այլ հնարավորություն տալու համար, որ նա ապրի քեզ հետ, ինչպես Տեր Քրիստոս Ինքը հետագայում հանձնեց նրան Իր աշակերտ Հովհաննեսին»¹²:

Սբ. Կույսի անսերմ, անարատ հղություն եւ հավիտենական կուսություն մասին խոսում է նաեւ Եփրեմ Ասորին. «Սպասաւորեաց Կոյսն ի ձեռն անապականութեան Քրիստոսի. պահեաց միշտ զկուսութիւն. վասն

¹² Տե՛ս <https://bible.optina.ru/new:mf:01:20> հմտ. ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՈՍԿԵՐԵԱՆ, Յաւետարանագիրն Մատթէոս, Վենետիկ, 1826, էջ 52–54:

զի միշտ անապականութեան փափագեցաւ. եղեւ մայր անապականութեան. եւ ո՛չ կարաց լինել աղախին ապականութեան»¹³:

Հերոնիմոսը եւս հավաստում է, որ նշանված օրիորդները նույնպէս «կին» էին կոչվում, ինչը պարզորոշ երեւում է սուրբգրային հետեւյալ խոսքերից. «Եւ էթէ լիցի աղջիկ կոյս խաւսեալ առն. եւ գտանիցէ զնա այր ոք ի քաղաքի եւ ննջիցէ ընդ նմա. հանջիք զերկոսին ի դուռն քաղաքին իւրեանց, եւ քարկոծեսցեն քարամբք եւ մեռցին. զաղջիկն՝ զի ոչ բողոքեաց ի քաղաքին, եւ զայրն՝ որ լլկեաց զկինէ ընկերի իւրոյ» (Բ. Օր. ԻԲ. 23–24): Նաեւ՝ «Եւ այր ոք՝ որոյ խաւսեալ իցէ կին, եւ չիցէ առեալ զնա, զնացէ ի տուն իւր. գուցէ մեռանիցի ի պատերազմի, եւ այլ այր առնուցու զնա» (Բ. Օր. Ի. 7): Այսպիսով, տեսանելի է, որ Սուրբ Գիրքը նշանված աղջկան «կին» է կոչում որպէս կին արարածի, այլ ոչ թե՛ որպէս ամուսնացած տիկնոջ: Առաջինը «կին» կոչմանն արժանացավ մարդկության նախամայր Եւան, քանի որ նա ստեղծվել էր Ադամից (Ծննդ. Բ. 23): Իսկ այնուհետեւ կոչվեց «Եւա», որովհետեւ բոլոր ողջերի մայրն է (Ծննդ. Գ. 20): Այստեղից կարելի է եզրակացնել, որ «կին» բառը ցույց է տալիս կնոջ (Եւայի) ստեղծումն ու իգականությունը, եւ արդեն «Եւա» անունը խորհրդանշում է նրա մայրությունը¹⁴:

Եւա—Մարիամ Աստվածածին զուգահեռն առկա է Հուստինոս Վկայի «Երկխոսություն Տրիփոն հրեայի հետ» գրության մեջ. ինչպէս որ նախամոր՝ Եւայի պատվիրանազանցության (անհնազանդության) պատճառով մարդկությունը ընկավ մահվան անեծքի տակ, այնպէս էլ Մարիամ Աստվածածնի սուրբ հնազանդությամբ՝ գտավ կյանք՝ հանձին Հիսուս Քրիստոսի: Հուստինոս Վկան մասնավորապէս ասում է. «Նա մարդ դարձավ Կույսի միջոցով, որպէսզի օձից եկած անհնազանդությունը հնարավոր լինի ոչնչացնել նույն ձեւով, ինչպէս այն ծագեց: Քանի որ Եւան, որ կույս էր ու անարատ, անսալով օձի խոսքին, աշխարհ բերեց անհնազանդությունն ու մահը: Իսկ Կույս Մարիամը ցույց տվեց իր հավատքը եւ երանության արժանացավ, երբ Գաբրիել հրեշտակն ավետեց նրան բարի լուրը, թե Աստծու Հոգին կգա նրա վրա եւ Բարձրյալի զորությունը հովանի կլինի նրան: Ուստի եւ Սուրբը, որ ծնվելու էր նրանից, Աստծու Որդին է, եւ Մարիամը

¹³ «Գիրք Պարապմանց Սրբոյն Կիրողի Եպիսկոպոսի, Աղեքսանդրու Հայրապետի», Կ. Պոլիս, 1717, էջ 458–459:

¹⁴ Մբ. ՀԵՐՈՆԻՄՈՍ ՍՏԻԳՈՆԱՅԻ, Սաղմոսաց Գրքի մեկնություն, 96, 1, <https://mashtoz.org/haipraqhutaaran/> Նոյր-Եվա

պատասխանեց. «...եղիցի՛ ինձ ըստ բանի քում» (Ղուկ. Ա. 38): Մարիամի միջոցով ծնվեց Նա, ում մասին, ինչպես ցույց տվեցինք, բազում անգամներ խոսում են Սուրբ Գրքերը, եւ ում միջոցով Աստված ոչնչացնում է եւ օծին, եւ այն մարդկանց ու հրեշտակներին, որոնք նման են օծին, եւ մահվանից ազատագրում է նրանց, ովքեր զղջում են իրենց չարության համար եւ հավատում են Նրան»¹⁵:

Առաքելական հայրերից ս. Իրենիոս Լուզդոնացին (+202), որը կոչվել է «Աստվածամոր առաջին աստվածաբան», իր «Ընդդեմ հերետիկոսությունների» գրվածքում հաստատագրել է, որ Մարիամ Աստվածածինը, ծնելով Հիսուսին, մարդկությանը վերադարձրել է աստվածային շնորհին՝ հավիտենական կյանքին. «Համաձայն այս ծրագրի, Կույս Մարիամը հնազանդ է եւ ասում է. «Ահա՛նախկին՝ կամ աղախին Տեառն, եղիցի՛ ինձ ըստ բանի քում: Եւ գնա՛ց ի նման է հրեշտակն» (Ղուկ. Ա. 38): Իսկ Եւան անհնազանդ էր, որովհետեւ նա չանսաց, երբ դեռ կույս էր, անհնազանդ դառնալով՝ դարձավ մահվան պատճառ եւ իր, եւ ողջ մարդկային ցեղի համար: Իսկ Մարիամը, նշանված լինելով տղամարդու հետ եւ, այդուամենայնիվ, լինելով կույս, հնազանդվելով՝ դարձավ փրկության պատճառ եւ իր, եւ ողջ մարդկային ցեղի համար: Եւ այս առումով է, որ Օրենքը խոսում է կին արմատի՝ տղամարդու հետ նշանված լինելու մասին, որպես նշանադրողի կնոջ մասին, թեեւ նա մնում էր կույս՝ այդպիսով հետադարձ հղում կատարելով Մարիամից դեպի Եւան, որովհետեւ Տերը, ծնված լինելով, «անդրանիկը՝ մեռելների միջից» (Հայտն. Ա. 5), եւ իր գիրկն ընդունելով հին հայրերին, վերածնել է նրանց Աստծու կյանքի մեջ՝ Ինքն Իրեն դարձնելով սկիզբը նրանց, ովքեր ապրում են, ինչպես Ադամը եղավ սկիզբը նրանց, ովքեր մեռնում են: Հետեւաբար, Ա. Կորնթ. ԺԵ. 20–22-րդ համարներում առաքյալը, ինչպես նաեւ Ղուկասը՝ իր Ավետարանում, սկսելով Տիրոջ սերնդաբանությունը, այն հետ տարան մինչեւ Ադամը՝ ականարկելով, թե Նա էր, որ վերածնեց նրանց կյանքի Ավետարանի մեջ, եւ ո՛չ թե նրանք՝ Տիրոջը: Եւ այնպես եղավ, որ Եւայի անհնազանդության հանգույցը քանդվեց Մարիամի հնազանդությամբ: Որովհետեւ այն, ինչ որ կույս Եւան ամուր կապեց անհավատության, Կույս Մարիամն ազատ արձակեց հավատքով»¹⁶:

¹⁵ ՀՈՒՍՏԻՆՈՍ ՎԿԱ, Երկխոսություն Տրիփոն հրեայի հետ, 3, <https://mashtoz.org/hանրագիտարան/Հ/Հուստինոս-Սուրբ-Եկեղեցու-Հայր>:

¹⁶ ՏԷՍ ԻՐԵՆԵՈՒՍ ԼՈՒԳՊՈՆԱՅԻ, «Ընդդեմ հերետիկոսությունների», 5, 21, 1, <https://mashtoz.org/Գրադարան/մարեմական-նյութեր/ՀԱՅՐԱԽՈՒՍԱԿԱՆ-ՀԱՏՎԱԾՆԵՐ-ՍՐ-ԿՈՒՅՍ->

Եպիփան Կիպրացին, խոսելով Մարիամ-Եւա միեւնուն զուգահեռի մասին, ասում է, որ Մարիամն իր շնորհական ազդեցութեամբ վերացնում է նախամայր Եւայի վրա ծանրացած անեծքը՝ դառնալով բոլոր «ողջերի» ճշմարիտ մայրը¹⁷։ Մարիամ Աստվածածնին վերապահված այս կարեւորագույն առաքելութիւնը եւ բացառիկ շնորհը նրան գերադաս են դարձնում նույնիսկ հրեշտակների եւ քերովբեների նկատմամբ, որոնք անկարող են անգամ ըստ պատշաճի գովերգել Մարիամի մայրութիւնը։ Իսկապէս, Սուրբ Կույսն աշխարհը վերափոխող, տիեզերքը փրկագործող մայրութեան կրողն ու աշխարհի Փրկչին մարդկութեան պարգեւող Մայր է։

Իսկ Դ. դարի մեկ այլ հեղինակ՝ Ամփիլոքիոս Իկոնիացին (340–403 թթ.), Սուրբ Ծննդյան մասին իր ճառում առավել խորացնելով Եվա-Մարիամ զուգահեռները, Աստվածածնին գովերգում է հետեւյալ խոսքերով. «Ո՛վ Մարիամ, ո՛վ Մարիամ, ամեն ինչի Ստեղծողը քո Անդրանիկ Որդին էր։ Ո՛վ մարդկութիւն, որ դարձար Խոսքի մարմնական էութիւնը եւ դրա շնորհիվ ավելի հարգված դարձար, քան Երկնքի հոգեւոր գորութիւնները։ Որովհետեւ Քրիստոսը շուտեց զգեստավորվել հրեշտակապետների կերպարանքով կամ իշխանութիւնների, գորութիւնների ու պետութիւնների աննյութական կերպարանքների ձեւով, այլ ավելի շուտ՝ քեզնով Նա զգեստավորվեց քո կերպարանքով, որն անկում էր ապրել եւ դարձել էր բիրտ կենդանիների նման։ Բայց ո՛ր է հիմա այդ Թշնամի ու շփոթահար վիշապը։ Ո՛ր է այդ անիծյալ ու զգվելի վիշապը, որ երեւակայում էր, թե իր գահը հասնելու էր մինչեւ Երկնքի բարձունքները»¹⁸։

Հստակ է, որ Աստվածածնի վերաբերյալ «կին» եզրույթի կիրառութիւնը նրա նշանված եւ ոչ թե՛ ամուսնացած լինելն է ցույց տալիս։ Դա է վկայում Ղուկաս ավետարանչի հետեւյալ խոսքը. «Եւ եւ Յովսէփ ի Դաւիթէ ի քաղաքէ Նազարեթէ ի Հրէաստան, ի քաղաք Դաւթի, որ կոչի Բեթղահէմ. վասն լինելոյ նորա ի տանէ եւ յազգէ Դաւթի, մտանել յաշխարհագիր Մարեմալ հանդերձ զոր խաւսեալն էր նմա, եւ էր յղի» (Ղուկ. Բ. 4–5)։ Ուրեմն՝ «մի՛ երկնչիր առնուլ առ քեզ զՄարիամ կին քո» խոսքում «կին քո» արտա-

ՄԱՐԻԱՄ-ԱՍՏՎԱԾԱԾՆԻ-ՄԱՍԻՆ/ՄԵՆՔ-ՆՐԱ-ԵՂԲԱՅՐՆԵՐՆ-ԵՆՔ-ՈՐՈՎՈՂՋԵՏԵՎ-ՆՐԱ-ՄԱՅՐԸ-ԼՍԵՑ-ԱՍՏԾՈՒ-ԽՈՍՔԸ

¹⁷ Հ. Քոստեան, Ա. Ղազարեան, Վ. Արեւիշեան, Վ. Ղազարեան, նշ. աշխ. «Քրիստոնյա Հայաստան» հանրագիտարան, էջ 704։

¹⁸ Տե՛ս The christian faith in the doctrinal documents of the Catholic Church, Neuner T. and Dupuis J. (eds): London, 1983, էջ 211։

հայտնությունն ունի «քո նշանածին» նշանակությունը: Հետեւաբար, Սուրբ Մարիամ Աստվածածինը «կին» է կոչվում, քանի որ դա հրեաների մեջ տարածված սովորական որակում էր, որը կիրառվում էր նշանված կույսի վերաբերությամբ: Նույն տրամաբանությամբ նաեւ Եւան (այդ թվում եւ՝ իգական սեռի ցանկացած ներկայացուցիչ) է կոչվում «կին»՝ անմիջապես իր ստեղծումից հետո, այսինքն՝ նախքան դրախտից վտարումն ու զավակներ ծնելը, ինչից էլ հետեւում է, որ այդ որակումը պայմանավորված չէր ամուսնանալու կամ երեխաներ ունենալու իրողությամբ:

Սուրբգրային ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս նաեւ, որ հրեշտակը հիշյալ «քո կինը» արտահայտությունը Մարիամի վերաբերությամբ չի գործածում Հիսուս Քրիստոսի ծնունդից հետո, այլ այդուհետ Հովսեփին դիմելիս ասում է. «Արի՛ առ զմանուկդ՝ եւ զմայր իւր՝ եւ փախիր յԵգիպտոս» (Մատթ. Բ. 13): Եւ Եգիպտոսից նրանց վերադարձի համար հրեշտակը Հովսեփին ասում է. «Արի՛ առ զմանուկդ եւ զմայր իւր, եւ գնա՛ յերկիրն Իսրայէլի» (Մատթ. Բ. 20): Համաձայն այդ պատգամի՝ թե՛ Եգիպտոս գնալիս, թե՛ այնտեղից վերադառնալիս Հովսեփը վեր կացավ, վերցրեց Մանկանն ու «Նրա Մորը» (տե՛ս Մատթ. Բ. 14, 21):

Այն, որ Աստվածաշնչում «քո կինը» արտահայտությունը գործածվում է միայն սուրբ Մարիամի հղիությունից առաջ՝ նախքան Հիսուս Քրիստոսի ծնունդը, թերեւս, մեզ համար պարզ է դարձնում, որ սույն արտահայտությունը միտված էր Մարիամին հրեաների հնարավոր ու կեղծ պարսավանքներից եւ քարկոծումներից պաշտպանելու համար: Իսկ ահա Հիսուս Քրիստոսի ծնունդից հետո այս արտահայտությունը չի հնչում ո՛չ հրեշտակի շուրթերից, եւ ո՛չ իսկ ավետարանիչներն են դրոշմում՝ իմաստունների ու հովիվների մասին պատմվող դրվագներում, որոնցից առաջինում Մարիամը հիշատակվում է որպէս «Հիսուսի Մայր» (Մատթ. Բ. 11), իսկ երկրորդում՝ միայն անվանապես (Ղուկ. Բ. 16)¹⁹:

Աստվածածնի կուսությունը վերաբերյալ աստվածաբանական-սուրբգրային հաջորդ աղբյուրը, որը որպէս Տիրամոր կուսության դեմ ուղղված առարկություն բերում են Աստվածածնի մշտականությունն առարկողները, «Նրա անդրանիկ որդին» խոսքն է (Ղուկ. Բ. 7, Մատթ. Ա. 25), որի «անդրանիկ» բառը ոմանք մեկնաբանում են

¹⁹ Տե՛ս ՇԵՆՈՒԳԱ Գ. ՊԱՏՐԻԱՐԺ, Համեմատական աստվածաբանություն, Ս. էջմիածին, 2016, էջ 100–101

իրբեւ առաջին՝ ուրիշ զավակների մեջ: Այդպէրպէս նաեւ՝ սխալ են մեկնում «եւ ո՛չ գիտէր զնա, մինչեւ ծնաւ զորդին իւր զանդրանիկ» (Մատթ. Ա. 25) եւ «մինչեւ եկեալ առ միմեանս՝ գտաւ յղացեալ ի Հոգւոյն Սրբոյ» (Մատթ. Ա. 18) խոսքերը: Հիշյալ տեղիները մեկնելով՝ սուրբ Բարսեղ Կեսարացին նշում է, որ թեւեւ այս խոսքի վերաբերյալ ոմանք այն կարծիքն են արտահայտում, որ Սուրբ Հոգով իրականացած Տիրոջ Ծննդյանը մաքրապէս սպասավորելուց հետո Մարիամը չհրաժարվեց իր ամուսնական, օրինավոր պարտականութիւններից, սակայն հարկ է իմանալ, որ որեւէ կերպ սուրբ Կույսի բարեպաշտութիւնը չի եղծվել՝ չնայած նրան, որ Մարիամի կուսութիւնը կարեւոր էր մինչեւ աստվածային տնօրինութեան իրականացումը, իսկ դրանից հետո անգամ քննարկելու հարկ չկար այս խոսքը: Աստվածածինը երբեւէ չի դադարել կույս լինելուց, իսկ ընդդիմախոսների ավետարանական այն վկայակոչմանը, թե «մինչեւ» բառը ենթադրում է, որ Հիսուսին ծնելուց հետո Մարիամը դադարել է կույս լինելուց՝ սուրբ Բարսեղը պատասխանում է, որ այդ տեղիում (Մատթ. Ա. 25) «մինչեւ»-ը երկար ժամանակ է ենթադրում, իսկ ավելի որոշակիորեն՝ անհայտ ժամանակ է մատնանշում²⁰: Իսկապէս, այդ նույն բառով նաեւ Տերն է ասում. «Եւ ահաւասիկ ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս՝ մինչեւ ի կատարած աշխարհի» (Մատթ. ԻԸ. 20): Սա բնավ չի նշանակում, թե հավիտենութիւնից հետո Տերն Իր սուրբերի հետ չի լինելու, այլ նշանակում է, որ այս՝ ներկայի համար տրված խոստումն ապագայում երբեւէ չի դադարելու գոյութիւն ունենալուց:

Հենց այս օրինակով էլ մենք պետք է ընկալենք այս «մինչեւ»-ը: Իսկ երբ ասվում է, որ «չհարաբերվեց, մինչեւ ծնեց իր անդրանիկ Որդուն», պետք չէ շփոթութեան մեջ ընկնել, քանի որ միշտ չէ, որ «անդրանիկը» իրենից հետո ծնվածների հետ համեմատութեամբ է այդպէս կոչվում, այլ «անդրանիկ» անվանվում է նա, որ արգանդ է բացում:

Զաքարիայի պատմութիւնից եւս հայտնի է դառնում, որ Մարիամը մշտապէս կույս մնաց: Մեզ մի ավանդութիւն է փոխանցվել, համաձայն որի՝ Տիրոջ ծնունդից հետո Զաքարիան Մարիամին դասեւ կույսերի համար նախատեսված շարքը, եւ այդ պատճառով հրեաներն սպանեցին նրան Տաճարի ու զոհասեղանի միջեւ՝ անսալով ժողովրդի մեղադրանքին, թե

²⁰ Տե՛ս Ս. ԲԱՐՍԵՂ ԿԵՍԱՐԱՅԻ, Գիրք պահոց, աշխրհ. թրգմ. Գեորգ սրկ. Կարապետյանը, Երեւան, 2023, էջ 229:

նա իրենից հորինում ու օրհներգում է անհնարին համարվող մի երեւոյթ՝ իբր կույսը ծնեց՝ առանց իր կուսությունն ապականելու²¹:

Սուրբ Աստվածածնի մշտակուսության՝ տրամաբանորեն անկարելի լինելու գաղափարը մինչեւ իսկ աղանդավորական մոլորություններ է առաջ բերել: Այդպիսի մոլորություններից է, օրինակ, անտիկոմարիաների ուսմունքը (Դ. դար), որի հետեւորդները մերժում էին Տիրամոր հավիտենական կուսությունը: Այս ուղղության նախորդները էթիոնիտներն ու կարպոկրատականներն էին, որոնց համոզմամբ Հիսուս Քրիստոս Հովսեփի եւ Մարիամի մարմնավոր որդին է: Հետագայում երեւան եկան նաեւ Աստվածածնի մշտակուսությունը մերժող գաղափարախոսության այլ հետեւորդներ եւս, որոնք, ի տարբերություն էթիոնիտների, ընդունում էին Քրիստոսի կուսական ծնունդը եւ Մարիամի հղացումը Սբ. Հոգուց, բայց եւ միեւնույն ժամանակ ընդունում էին նաեւ Ավետարանի «Քրիստոսի եղբայրներ» խոսքը արտահայտության ամենաուղիղ ազգակցական իմաստով: Այս հերետիկոսության հետեւորդները վկայակոչում էին Տերտուղիանոսի այն միտքը, թե Հիսուսի ծնունդից հետո Հովսեփն ու Մարիամը ապրեցին ամուսնական կյանքով: Ընդդեմ Աստվածամոր մշտակուսության հրամանակարգի (դոգմայի) քարոզած Եւդոքսիա Գերմանիկեցու եւ Եւնոմիոս Կիզիկեցու՝ իրենց գրվածքներով պայքարել են Եպիփան Կիպրացին (+403), Հովհան Ոսկեբերանը (+407) եւ Հովհան Դամասկացին (+749): Իսկ արդեն Հռոմի Սիրիցիոս պապի (384–399) եւ Ամբրոսիոս Մեդիոլանացու (339–397) հրամանով Անտիկոմարիաների ուսմունքը դատապարտվեց²²:

Մեկ այլ աղանդի ներկայացուցիչներ էին Կոլլիրիդյանները, որոնց վարդապետության համաձայն Աստվածածինը համահավասար է Աստծուն: Այս ուղղության դեմ եւս պայքարել է Եպիփան Կիպրացին նշելով, որ Աստվածածինն պետք է պաշտել, սակայն ոչ աստվածացնել²³:

Իսկ ինչ վերաբերում է նորկտականյան այն տեղիներին, որոնք խոսում են «Նրա եղբայրների», այսինքն՝ Քրիստոսի եղբայրների մասին (Մատթ. ԺԲ. 46, 13, 54–56, Մարկ. 2. 1–3, Հովհ. Բ. 12, Գործք Ա. 14, Գաղ. Ա. 19), պետք է հասկանալ հետեւյալ կերպ. երբ Քրիստոս գնաց Իր հայ-

²¹ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 230:

²² Տե՛ս «Православная энциклопедия», հտ. 2, Москва, 2001, էջ 487–488:

²³ Անտիկոմարիաների եւ Կոլլիրիդյանների գաղափարախոսության դեմ պայքարել է նաեւ ս. Գրիգոր Նյուսացին . տե՛ս Հ. ՔՅՈՍԵՅԱՆ, Եկեղեցու հայրեր, վարդապետներ. IV–VIII դդ., Բ. լրամշակված հրատ. Երեւան, 2020, էջ 133:

րենի գավառ, մարդիկ ասացին. «Սա հյուսնի որդին չէ՞: Սրա մոր անունը Մարիամ չէ՞: Եւ Սրա եղբայրները Հակոբոսը, Հովսեւը, Սիմոնն ու Հուդան չեն: Եւ Սրա քույրերը՝ բոլորը մեզ մոտ չեն» (Մատթ. ԺԳ 55–56, Մարկ. 2. 1–3): Պողոս առաքյալն ասում է, որ տեսել է Տիրոջ եղբայր Հակոբոսին (Գաղ. Ա. 19): Այս Հակոբոսը, որը եղել է առաքյալներից մեկը (Գաղ. Ա. 19, 51), կոչվում է «Փոքր» (Մարկ. ԺԵ. 40) կամ «Ալփեոսի որդի» (Մատթ. Ժ. 3)²⁴ տարբերվելու համար Զեբեդեոսի որդի Հակոբոսից:

Մատթեոս ավետարանիչն ասում է, որ Տիրոջ խաչի մոտ շատ կանայք կային, որոնց թվում էին «Մարիամ Մագդաղենացին, Հակոբոսի եւ Հովսեւի մայր Մարիամը եւ Զեբեդեոսի որդիների մայրը» (Մատթ. ԻԷ. 56): Ո՞վ էր ուրեմն Հակոբոսի եւ Հովսեւի մայր Մարիամը՝ Սուրբ Կույս Մարիամը: Իհարկե ո՛չ: Այդ Մարիամը Ալփեոսի կամ Կղեովպասի կին Մարիամն էր, ում Հովհաննես առաքյալը հիշատակում է Հովհ. ԺԹ. 25-րդ համարում. «Եւ կային առ խաչին Յիսուսի մայրն նորա, եւ քոյր մա՛ւր նորա Մարիամ Կղեովպայ, եւ Մարիամ Մագդաղենացի»: Հետեւաբար, պարզ է, որ «Տիրոջ եղբայրները» նրա մորաքույր Մարիամի՝ Կղեովպասի կնոջ՝ Հակոբոսի, Հովսեւի եւ նրանց եղբայրների մոր որդիներն են²⁴: Իսկ ինչ վերաբերում է Կղեովպաս եւ Ալփեոս անունների տարբերությանը, դա կարող է պայմանավորված լինել արտասանության տարբերությամբ, կամ ինչպես Հերոնիմոսն է ասում, «սովորաբար Սուրբ Գիրքը մեկից ավելի անուններ է տալիս մեկ անձի: Օրինակ՝ Մովսեւի աները՝ Հոագուեղը, կոչվում է նաեւ «Հոթոր» (Ելք Բ. 18, Դ. 18): Գեղեոնը կոչվեց «Հերոբաաղ» (Դատ. 2. 32), Պետրոսը՝ Սիմոն եւ Կեփաս (Մատթ. Ժ. 2), եւ Հուդա Նախանձահույզը՝ Թադեոս (Մատթ. Ժ. 3)»²⁵:

Սուրբ Աստվածածնի մշտնջենավոր կուսության խնդիրն իր արտահայտությունն է գտել նաեւ արվեստում: Այսպես, Տիրամոր վերնազգեստի եւ գլխանոցի համար, որպես կանոն, սրբապատկերներում սահման-

²⁴ Մինչդեռ մեկ այլ ավանդազրույցի համաձայն, Հակոբոսը, Հովսեւը եւ նրանց եղբայրները ծնվել են Հովսեփի առաջին կնոջից՝ Մարիամից: Այս մասին ս. Եպիփան Կիպրացին գրում է. «Եւ Յովսեփ ծնաւ ի Մարիամայ ուստերս չորս եւ դստերս երիս. զՍիմովն, զՅովսէ, զՅուդայ եւ զՅակովբ, զոր եւ Փոքրիկն անուանեն: Զի յորժամ Մարիամ Կոյսն ծնաւ զՔրիստոս, ընդ այն ժամանակն էր Յակովբ իբրեւ ամի միոջ եղեալ, եւ Աստուածածինն կաթամբ իւրով սնուցանէր զնա, այլ եւ մայրն Յակոբայ կաթնասուն առնէր զՓրկիչն Յիսուս, եւ վասն այնր պատճառի Փոքրիկ եւ եղբայր անուանեցաւ Տեառն...». տես Ս. ԵՊԻՓԱՆ ԿԻՊՐԱՅԻ, Ժառք, աշխտ. Հ. Քյոսեյանի, Ս. էջմիածին, 2013, էջ 553:

²⁵ Տէս ԵՆՆՈՒԳԱ Գ. ՊԱՏՐԻԱՐԺ. Համեմատական աստվածաբանություն, էջ 104–105

ված է կամ շագանակագույնը կամ դրան մոտ մուգ մորե գույնը: Հայտնի է, որ այդ գույնը ստացվում է կապույտ եւ կարմիր ներկերից: Կապույտը խորհրդանշում է նրա կուսական մաքրությունը, իսկ կարմիրը, որպես արյան գույն՝ վկայում է այն մասին, որ Աստվածորդին նրանից է վերցրել իր երկրային ծիրանին՝ մարմինն ու արյունը: Նկատենք նաեւ, որ Տիրամոր գլխանոցի պարտադիր մաս են կազմում երեք աստղերը, որոնք, որպես կանոն, նկարվում են երկու ուսերին եւ ճակատին: Այս աստղերը խորհրդանշում են Ս. Աստվածածնի մշտնջենավոր կուսությունը: Այսինքն՝ նա կույս էր մինչեւ Քրիստոսի ծնունդը (գլխանոցի աջ ուսի աստղը), կույս էր Աստվածորդու անըմբռնելի ծննդյան պահին (ճակատի աստղը) եւ կույս է մնացել ծնունդից հետո եւս (ինչի մասին վկայում է գլխանոցի ձախ ուսի աստղը)²⁶:

Ամփոփելով՝ կարող ենք արձանագրել, որ վաղ քրիստոնեական շրջանում Մարեմաբանության ընկալյալ սկզբունքները մեծավ մասամբ ընդհանուր ճանաչում ունեին ամենքի համար՝ խարսխված լինելով սուրբգրային տեղիների ու հայրաբանական վկայությունների վրա: Այնուամենայնիվ, Աստվածածնի կերպարի դժվարըմբռնելի խորհուրդը բազմաթիվ տարակարծությունների ու ընդվզումների տեղիք է տվել, որոնք, սակայն, ի գործու չեն եղել աղարտելու Տիրամոր վերաբերյալ բյուրեղացած ճշմարիտ դավանությունը, որով ի սկզբանե բարեզարդված է եղել քրիստոնեական եկեղեցին:

ՀԻՄՆԱԲԱՌԵՐ

Սուրբ Աստվածածին, մարեմաբանություն, Սուրբ Կույս, մշտակուսություն:

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматривается богословское обоснование и развитие догмата о вечном девстве Пресвятой Девы Марии (Αειπαρθενος) в контексте раннехристианской и армянской патристической традиции. Автор доказывает, что это учение — о том, что Мария осталась Девой до, во время и после рождения

²⁶ Հմմտ. Джемс Холл, Словарь сюжетов и символов в искусстве, М, 1996, С. С. Аверинцев, Мариа, Мифы народов мира, 4-та, 2, М., 1992, էջ 111–116:

Христа — основывается на Священном Писании и патристических свидетельствах, таких как Игнатий Антиохийский, Ориген, Василий Кесарийский, Ефрем Сирин и Ириней Лионский. Армянская богословская мысль, сформированная как переводами с греческого и сирийского, так и оригинальными трудами, полностью отражает преданность ортодоксальному мариологическому учению.

Автор также анализирует еретические учения (например, эбиониты, карпократиане, антикокомариане), которые отвергали вечное девство Богородицы, противопоставляя их единогласному мнению отцов Церкви. В работе рассматриваются сложные экзегетические вопросы, касающиеся терминов «жена», «братья Иисуса» и «первенец», и объясняется их соответствие догмату о девстве. Особое внимание уделено также литургическим и иконографическим аспектам, подтверждающим почитание Пресвятой Девы в церковной традиции. Исследование представляет собой важный вклад в осмысление армянской мариологии в контексте Вселенской Церкви.

SUMMARY

This study explores the doctrinal foundation and theological development of the concept of the perpetual virginity of the Blessed Virgin Mary (Aeiparthenos) within early Christian and Armenian patristic literature. The article demonstrates how this Marian dogma—affirming that Mary remained a virgin before, during, and after the birth of Christ—was not only grounded in Scripture but also defended and elaborated by Church Fathers. Key references include the testimonies of Ignatius of Antioch, Origen, Basil of Caesarea, Ephrem the Syrian, and Irenaeus of Lyons. Armenian theological thought, enriched through translations from Greek and Syriac, as well as original compositions, reflects a deep commitment to the Orthodox Marian doctrine.

The text further addresses early heresies (e.g., Ebionites, Carpocratians, Antidicomarianites), which rejected Mary's perpetual virginity, and contrasts them with the orthodox patristic consensus. Particular attention is given to the exegetical treatment of scriptural passages concerning Mary's title as "woman," the "brothers of Jesus," and the phrase "firstborn son," showing how these were reconciled with the doctrine of perpetual virginity. Liturgical and iconographic evidence is also included to demonstrate the veneration of the Theotokos' virginity in church tradition. This work significantly contributes to the understanding of Marian theology in the Armenian Church and its consonance with broader Christian orthodoxy.